

6 YDINPERHEESTÄ MONI-MUOTOISIIN PERHEISIIN

Kimmo Jokinen

Tuttu ja vaikea määritellä

Perhe on yksi vanhimmista yhteiskunnan instituutioista. Kaikissa tunnetuissa yhteisöissä, kulttuureissa ja yhteiskunnissa on ollut jonkinlaisia perheitä. Perheen koostumus ja se, mitä kaikkea perheellä on ymmärretty, ovat vaihdelleet eri aikoina ja vaihtelevat nykyäänkin. Siksi perhettä on hyvin vaikea määritellä perherakenteen perusteella. Sellaista perheen määritelmää, joka olisi ollut käytössä kaikkina aikakausina ja kaikkialla, ei ole olemassa. Määrittelyn mahdollisuudesta huolimatta perheellä on ollut arvostettu asema yhteisön elämässä. Tämä johtuu paljolti siitä, että perheet ovat huolehtineet – joko yksin tai muiden instituutioiden rinnalla – monista yhteisön jatkuvuuden kannalta tärkeistä tehtävistä, kuten lasten hankkimisesta ja kasvatuksesta, lasten ja vanhusten hoivasta, perheenjäsenten psyykkisestä hyvinvoinnista ja arjen sujuvuudesta. Nykyään perhetutkijat pitävätkin tärkeämpänä sitä, mitä perhe tekee, kuin sitä, millainen on perheen koostumus.

Koska perhe on kaikille tuttu ja useimmille myös hyvin tärkeä sosiaalinen ryhmä, siitä keskustellaan paljon sekä yksityisesti että julkisesti. Tutusta on helppo sanoa jotain, koska asiasta on omaa kokemusta. Tosin jo toisella saman perheen jäsenellä kokemus perheestä voi olla aivan toisenlainen, jolloin vastaukset kysymykseen ”millainen on meidän perheemme?” voivat vaihdella saman perheen sisälläkin. Lisäksi perheessä tapahtuu vuosien kuluessa paljon: lasten syntyminen, muuttaminen pois kotoa, mahdolliset avo- ja avioerot, vanhempien uudet partnerit ja monet muut tapahtumat muuttavat perheen koostumusta ja sitä, mitä perheenjäsenet perheestään ajattelevat. Perhe ei ole staattinen ja selkeärajainen kokonaisuus vaan rajoiltaan joustava ja alati muokkaantuva prosessi. Lisäksi useimmilla ihmisillä on vähintään kaksi perhettä, ensiksi perhe, johon synnyttään eli lapsuudenperhe, ja toiseksi aikuisiällä itse perustettu perhe.

Vielä vaikeampaa voi olla irtaantua omista kokemuksista ja omista kulttuurisista silmälaseista ja lähestyä perhettä yleisemmällä tasolla. Yleensä keskusteluun perheestä osallistuvat myös päätöksentekijät, lainsäätäjät, tutkijat ja mitä moninaisimmat perheiden kanssa työskentelevät asiantuntijat. Tässä kokonaisuudessa perheen määrittäminen yleispätevästi on vaikeaa. Sitä paitsi keskustelut ovat moraalisesti intohimoisia ja normatiivisesti latautuneita, eikä niissä aina niinkään yritetä ymmärtää perheilmioita laajasti. Pikemminkin tavoitteena on painottaa sitä, millaiset tavat elää perheenä ovat määrittelijän itsensä mielestä hyväksyttäviä ja oikeutettuja ja millaiset eivät.

Suomen kaltaisissa moderneissa läntisissä jälkiteollisissa yhteiskunnissa on yksi perhemuoto ollut tapana nostaa ylitse muiden: äidin, isän ja heidän lastensa muodostama ydinperhe. Kun keskustellaan perheestä, avioliitosta, perhesuhteiden moninaistumisesta, erilaisista muista perheilmioista ja yleisemmin ihmisen normaalista elämäntavasta, ydinperhettä pidetään usein parhaimpana, oikeimpana tai luonnollisimpana vaihtoehtona. Ydinperheen valtakausi on kuitenkin lyhyt, puhutaan muutamista vuosikymmenistä tai korkeintaan reilusta vuosisadasta. Lisäksi kyse on vahvasti kulttuurisidonnaisesta ilmiöstä. Ydinperhe on toki tuttu länsimaiden ulkopuolella, mutta monessa kulttuurissa perhe ymmärretään paljon ydinperhettä laajemmaksi kokonaisuudeksi, eikä ydinperheellä ole erityisasemaa. Sitä paitsi viimeisten parin kolmen vuosikymmenen aikana perhemuodot ovat länsimaissa nopeasti moninaistuneet ja murentaneet ydinperheen itsestään selvyyttä. Kehityksen myötä on alettu kysyä, voivatko myös muut perhemuodot toimia samalla tavalla kuin ydinperhe ja onko mitään mieltä nostaa joku yksittäinen perhemalli ylitse muiden.

Seuraavassa tarkastelen ensin sitä, mistä puhumme, kun puhumme ydinperheestä, ja mikä on sen paikka suhteessa muihin perhemuotoihin. Sen jälkeen nostan esiin ydinperheen ja etenkin ydinperheideologian kohtaamia haasteita, kuten uudet avaukset keskusteltaessa sukupuolista ja sukupolvista, sekä erot ja perhemuotojen moninaistumisen. Pyrin kytkemään nämä kehityskulut myös laajempiin yhteiskunnallisiin yhteyksiinsä. Sitten siirryn käsittelemään sellaisia perhesuhteisiin liittyviä ilmiöitä ja keskustelunavauksia, jotka haastavat perinteisiä käsityksiämme perheestä. Lopuksi esittelen lyhyesti niitä ajatuksia perheestä, joita uusien perhetutkimus on nostanut esiin, ja pohdin lyhyesti, millainen perhe ”toimii” ja millaisia perheeseen liittyviä asioita nykyään pidetään keskeisinä hyvinvoinnin lähteinä.

Ydinperhe teollisen yhteiskunnan ihanteena

Vallalla olevissa normaalin perheen määritelmässä painotetaan sellaisia asioita kuin koti ja kotitalous sekä lisäksi sitä, että perheeseen kuuluvia, saman katon alla eläviä yksilöitä yhdistävät verisiteet ja avioliiton tai adoption kaltaiset lailliset siteet. Yleensä tällaisen perhemuodon malliksi nostetaan ydinperhe. Nykyään normaalin perheen tunnuksena avioliiton rinnalle on nostettu myös avoliitto. Tämä kuva perheestä on vahva, koska sitä on opittu pitämään itsestään selvänä ja luonnollisena, jonakin sellaisena, joka on ikään kuin aina ollut olemassa.¹

Ydinperheen valtakausi on kuitenkin lyhyt, vaikka itse perhemuotona sillä on pitkä historia. On tutkijoita, jotka uskovat, että ydinperheitä on ollut niin kauan kuin perheitä yleensäkin, jolloin voisi olla perusteltua pitää ydinperhettä jonkinlaisena pysyvänä perheilmionä ja vertailukohtana kaikille muille perhemuodoille. Tosin aiemmin historiassa ydinperhe on todennäköisesti ollut vain osa isompia perhe- tai sukuyhteisöjä – ikään kuin pienperhe isompien perheiden sisällä. Mitään erityisasemaa perheiden joukossa sillä ei ole ollut. On myös vaikea sanoa, miten perinteisten yhteisöjen jäsenet ylipäättään määrittelivät perheen. Nykyaikaisen ydinperheajattelun syntyä pidetään Yhdysvaltoja, ja tämän perhemuodon kulta-aika ajoitetaan muutamaksi toisen maailmansodan jälkeiseksi vuosikymmeneksi.

Dorothy Smith on puhunut pohjoisamerikkalaisesta standardiperheestä, joka koostuu yhdessä asuvasta heteroseksuaalisesta parista ja heidän kanssaan samassa taloudessa asuvista lapsista. Kyse on ideologisesta koodista, jolla nostetaan tietynlainen perhe ja perheen sisäinen työnjako universaalisti toimivaksi ”perheiden perheeksi” tai luonnolliseksi tavaksi olla perheenä. Standardiperheessä mies käy töissä ja vastaa perheen taloudesta. Naisen päätehtävä on huolehtia kodista, lapsista ja miehestäkin, ja siinä sivussa käydä mahdollisesti ansiotyössä. Lapset ovat vanhempinsa juridisessa suhteessa, eli vanhempiansa biologisia lapsia tai virallisesti adoptoituja.²

Ehkä kaikkein systemaattisimmin ydinperheestä, sen synnystä ja paikasta ihmiskunnan historiassa on kirjoittanut amerikkalainen sosiologi Talcott Parsons. Parsons uskoi ydinperheen pitkään historiaan. Hän myönsi, että esiteollisissa yhteiskunnissa erilaisten laajentumaperheiden, suvun tai klaanin, merkitys on ollut suuri. Hänen mukaansa kaikkien näiden sosiaalisten

1 Bourdieu 1996, 19.

2 Smith 1993; Kuronen 2014, 92–93.

ryhmien sisältä oli kuitenkin mahdollista löytää miehen, naisen ja heidän yhteisten lastensa muodostama perhe, jota voi siis myös ydinperheeksi kutsua. Modernisaation ja sille ominaisen työnjaon syvenemisen myötä erilaisista perhejärjestelmistä oli kuoriutunut esiin ydinperhe. Samalla monet perheelle aiemmin kuuluneista tehtävistä olivat siirtyneet muiden yhteiskunnallisten instituutioiden hoidettaviksi, kuten sairaiden hoito terveyssektorille ja opetus koulusektorille. Modernina aikana tämän ylimääräisistä rönsyistä puhdistuneen perheen muodostavat avioliittoon vihitty mies ja nainen sekä heidän lapsensa. Jotta tämä kokonaisuus olisi mahdollisimman vankka, sukupuolten välillä on oltava vihkimisen kaltainen laillinen side ja sukupuolvien välillä esimerkiksi biologinen veriside.³

Parsonsin ajatus siitä, että modernisaatio selittää perhekoon pienenemisen, on saanut laajalti kannatusta. Erittäin hyvin tätä kehitystä on kuvannut suomalaisen sosiaalipolitiikan klassikko Heikki Waris. Hän pohti sitä, miksi itsenäisyyden aikana suomalaiset hankkivat lapsia aiempaa vähemmän ja ylipäättään perhekoot pienenivät, mikä samalla merkitsi ydinperheajattelun vahvistumista. Toki heti jatkosodan päättymisen jälkeisinä vuosina syntyivät suuret ikäluokat, mutta kyseessä oli vain lyhytaikainen, rauhan alkamiseen liittynyt nousu syntyvyudessa. Waris väitti, että synnä oli rationalistisen elämänkäsityksen tunkeutuminen perinteisen kristillisen avioliitto- ja seksuaalietiikan tilalle. Tässä maallistumisprosessissa elämänkäsityksen painopiste siirtyi jumalakeskeisestä ihmiskeskeiseen ja uskonvaraisesta tiedonvaraiseen. Perinteisessä maatalousyhteiskunnassa ajateltiin, että ”Jumala antoi lapset” ja että ”lapsella oli kaksi kättä”, hän oli työvoimaa. Nousevassa teollisuusyhteiskunnassa ihmiset omaksuivat käsityksen, että ”me teemme lapset” ja että ”lapsella oli suuri suu”, toisin sanoen hänestä oli lähinnä kuluja. Ne isot yhteiskunnalliset prosessit, jotka liittyivät maallistumiseen, olivat Wariksen mukaan teollistuminen, kaupungistuminen ja elintason nousu. Kaikkialla siellä, missä kehityskulku oli tällaista, perhekoot pienenivät.⁴

Parsonsin mukaan ydinperheen ylivertaisuuden muihin perhemuotoihin nähden takaa työnjaon eriytyminen perheen sisällä. Pienryhmätutkimuksissa⁵ oli osoitettu, että missä tahansa pienryhmässä osa jäsenistä erikoistuu asia- ja osa tunnejohtajiksi. Miehillä asajohtaminen oli tyypillisempää, naisille tunnejohtaminen. Perheeseen siirrettynä tämä tarkoitti sitä, että isä hankkii

3 Parsons 1955.

4 Waris 1948; Jokinen & Saaristo 2006, 196–197.

5 Bales & Slater 1955; Jallinoja 2014, 23–25.

elannon ja tekee päätökset ja äiti huolehtii perheen yhteenkuuluvuudesta. Myös toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvalloissa itsensä läpi lyönyt kiintymyssuhdeteoria tuki tällaista oletusta.⁶ Pienen lapsen uskottiin kehittyvän tasapainoisesti vain, jos hänellä on pitkäaikainen, turvallinen ja lämmin suhde äitiin tai johonkin muuhun äidin mitat täyttävään aikuiseen. Sekä puolisoiden persoonallisuuden vakauden että lasten kasvattamisen kannalta ydinperhe oli Parsonsin mielestä toimivin ratkaisu. Kehitys oli hänen mukaansa saavuttanut päätepisteensä. Tuolle ajalle tyypillisesti uskottiin, että nimenomaan moderni, teollinen yhteiskunta olisi yhteiskunnallisen kehityksen huippu, ja ydinperheen myötä tämä yhteiskunta oli saanut itselleen sopivan perhemuodon, kehityksen päätepiste sekini.

Moninaiset ja moninaistuvat perheet ja perhesuhteet

Kun Parsons rakensi yleistä perheteoriaansa 1950-luvulla, avioeroluvut alkoivat Yhdysvalloissa olla melko korkeita ja perheellisten naisten työssäkäynti yleistä. Parsons ei kuitenkaan pitänyt kehitystä merkinä ydinperheen kriisistä vaan sen puhdistumisesta. Sitä paitsi eroluvut ja perheellisten naisten osuus työmarkkinoilla eivät enää kasvaneet. Vaikeudet oli ohitettu, ja jäljelle oli jäämässä juuri sellainen perhe, jota voitiin pitää ihanteellisena.⁷ Mutta mitä ajatella, kun katsotaan perheiden tilannetta 2000-luvun alkupuolen Euroopassa ja Euroopan ulkopuolella?

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että perheiden koostumus on selvästi monipuolistunut kaikkialla viimeisten viidenkymmenen vuoden aikana. Nykyään yhä useampi ihminen elää erilaisissa perheissä kuin toisen maailmansodan jälkeisenä parina vuosikymmenenä. Perhemuotojen moninaistumiselle on yhä vähemmän laillisia, uskonnollisia tai moraalisia esteitä, vaikka niitäkin vielä on jonkin verran. Nykyään on entistä selvempää, ettei ole olemassa sellaista perheen määritelmää, joka pätsisi kaikkina aikakausina ja kaikissa paikoissa. On olemassa kulttuureita, joissa miehellä voi olla useita vaimoja, eikä mahdollon ole myöskään ajatus yhden naisen ja useamman miehen perheestä. On myös useammista kotitalouksista koostuvia perheitä, joita johtavat yhteisen kaukaisen esi-isän omaavat miehet. Joissakin kulttuureissa myös kahden miehen avoliitot ovat olleet pitkään ainakin epävirallisesti hyväksytyjä. Mikään

6 Golombok 2015, 10–11.

7 Jallinoja 2014, 20.

perhemuoto ei kelpaa yleiseksi perheen malliksi. Perhesosiologit jakavat nykyään yleisesti käsityksen, että esimerkiksi ydinperheen asema tai vähintään sen idea voi jatkua vahvana vain siellä, missä kristinusko säilyttää asemansa. Mutta maailmassa on nyt ja tulevaisuudessa paljon erilaisia kulttuurisia perinteitä ja uskontoja, eikä ole mitään syytä olettaa, että kristinusko nousisi kaikkialla uskonnoksi ylitse muiden.⁸

Jos keskitytään perheen nykynäkyymiin ja tulevaisuuteen Euroopassa, voidaan sanoa seuraavaa: Avioliitto ei enää ole niin vahva instituutio kuin ennen. Avioliitot ovat tulleet sen rinnalle. Samalla perheellistyminen siirtyy yhä myöhemmälle iälle, mistä yleensä on seurauksena lapsiluvun pieneneminen. Suomessa ja monessa muussakin Euroopan maassa ensisynnyttäjät alkavat olla lähes 30-vuotiaita, ja lapsia hankitaan yhä useammin vain yksi. Naimisiin päädytään tavallisesti vasta sitten, kun lapsi on syntynyt. Lisäksi avo- ja avioeroja on paljon. Pohjoismaissa noin 35–45 prosenttia lapsista tulee eri arvioiden mukaan kokemaan vanhempiensa avo- tai avioeron ja/tai elämään osan lapsuuttaan yhden vanhemman tai uusperheessä. Vanhempiensa eron kokeneiden lasten keskuudessa myös vuoroasumisen ennustetaan yleistyvän. Yhden ja kahden hengen talouksien lukumäärä on kasvanut hurjasti. (Kahden hengen taloudessa on yleensä kyse joko lapsettomasta parista tai perheestä, jossa on yksi vanhempi ja yksi lapsi.) Vuonna 1960 yhden hengen asutokuntia oli kaikista asutokunnista vajaa kuudesosa, 2010-luvulla niiden osuus oli noussut yli 40 prosenttiin. Kahden hengen asutokuntien osuus oli sekin lisääntynyt yli puolella. Tärkeä osa perhemuotojen moninaistumista ovat sellaiset ”uudet perhemuodot”, joita ei ole aiemmin ollut olemassa tai joita ei ainakaan näkynyt julkisuudessa, kuten perheet, joissa lapset on hankittu modernien lisääntymisteknologioiden avulla, ja sateenkaariperheet. Samaan sarjaan voidaan laskea niin sanotut ”latit” (*living apart together*) eli parit, jotka seurustelevat vakituisesti mutta eivät halua muuttaa yhteen asumaan.⁹

Jos halutaan selvittää, kuinka yleisiä nämä uudet, usein epätyypillisinä pidetyt perhemuodot ovat, kohdataan vaikeuksia. Syynä on usein se, että lainsäätäjät tai tilastoiijat eivät tunne tai tunnusta tällaisia perheitä. Jo pelkästään uusperheiden lukumääristä esitetään erilaisia arvioita, lateista ei ole juuri minkäänlaista tilastollista tietoa, sateenkaariperheiden moninaisuudesta on vaikea tehdä määrällisiä arvioita, ja vuoroasuvista lapsista on vasta nyt

8 Cheal 2002, 1–35.

9 Golombok 2015, 2–4; Jokinen & Kuronen 2011, 18–25; OECD 2011, 21–28; Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet 2010, 24.

alettu kiinnostua myös tilastointimielessä. Voidaan vain esittää karkea arvio, että tällaisten perhemuotojen määrä tulee todennäköisesti kasvamaan. Sekä uusperheiden että vuoroasuvien lasten lukumäärän arvioimista vaikeuttaa se, että esimerkiksi viranomaiset lähtevät usein edelleen yhden kodin ajatuksesta. Kun katsotaan lähitulevaisuuteen, niin voimakkaimmin arvellaan lisääntyvän yksin elävien ihmisten, vapaaehtoisesti lapsettomien parien ja yhden vanhemman perheiden lukumäärä, kun taas ydinperheiden suhteellisen osuuden ennustetaan laskevan.¹⁰ Mutta tässäkin on muistettava se, että eri perhemuodot eivät ole yhtäläisesti edustettuina tilastoja kerätessä.

Viime vuosikymmeninä perhesuhteiden lisääntyvää kirjoa on alettu selittää myös ajatuksella modernisaatiosta kiihtyvänä yksilöllistymisenä. Tässä keskustelussa oletetaan, että monet perinteiset yhteisörakenteet, mukaan luettuina perhe ja avioliitto, korvautuvat yksilöllisillä valinnoilla, vaihteluilla, uusilla aluilla ja lisääntyvillä hyvästeillä. Vähintään yksilöiden valinnanvapaus ja halu valita perhesuhteensa tulevat kasvamaan. Lähisuhteet ovat jatkossakin tärkeä osa ihmisten elämää, mutta niitä valikoidaan aiempaa vapaammin ja niistä sanoudutaan entistä helpommin irti. Hyvin tärkeäksi suhdetta ylläpitäväksi voimaksi tulevat tunteet. Suhde jatkuu, jos se tuntuu hyvältä, ja ei jatku, kun se ei enää tunnu hyvältä. Nyky-yhteiskunta tuottaa yksilöitä, jotka ovat tarkkoja vapaudestaan itse valita läheisensä. Toisin sanoen nykyajan ihmismuhteita eivät säätelä perinteet ja vanhan maailman velvollisuudet. Varsinkin sukulaisten välisissä suhteissa, avo- ja aviopuolisoiden keskinäisissä suhteissa ja pikkuhiljaa myös vanhempien ja lasten välisissä suhteissa vapaus määrittellä suhteen luonne kasvaa. Läheisten ihmismuhteiden neuvoteltavuus lisääntyy ja ihmismuhteet jäsentyvät entistä demokraattisemmin ja tasa-arvoisemmin.¹¹

Brittiläinen perhesosiologi David Morgan ihmettelee, miksi puhumme niin paljon perhemuodoista ja tilastoimme erojen ja lasten lukumääriä ja muita vastaavia asioita. Hän kysyy, paljonko avioeroja tarvitaan, jotta voisimme sanoa ydinperheen olevan kriisissä? Olemmeko todistamassa ydinperheen perikatoa vai perhemuotojen moninaistumista? Hänen mielestään olisi tärkeää lähestyä perhe-elämää erilaisina käytäntöinä eli katsoa, mitä perheenjäsenen arkielämässä tapahtuu, kuten mitä perheenjäsenet syövät aamiaiseksi, kuka perheessä komentaa tai kannustaa ja ketä, missä perheenjäsenet käyvät ostoksilla, kuka heistä vaihtaa vaipat, ketkä heistä ovat kavereita keskenään Facebookissa, tai miten perheessä riidellään ja riidat sovitaan. Perhekäytännöt

10 OECD 2011, 29–30.

11 Beck & Beck-Gernsheim 2002; Giddens 1991.

kertovat perhemuotoa paremmin siitä, miten perheenjäsenet voivat ja miten hyvin perhe toimii. Tutustuminen tällaisiin käytäntöihin on parempi tapa tutustua perheiden elämään kuin esimerkiksi se, että luetellaan perheen jäsenet ja määritellään heille etukäteen vakiona pysyvät tehtävät.¹²

Nykyään perhetutkimuksessa jaetaan sangen yleisesti se käsitys, että sekä isät että äidit ovat tärkeitä lasten hyvinvoinnin kannalta, ja nimenomaan lasten hoivaajina, eivät pelkästään elannon tuojina. Varsinkin uudessa isätutkimuksessa lähdetään siitä, että ainakaan nykyperheitä ei voi kuvata selkeästi määriteltyjen, tarkkarajaisten sukupuoliroolien kautta. Isien aktiivisuus ja sitoutuminen lastenhoitoon ja kasvatukseen on lisääntynyt, ja uusia käsitteitä isänä olemisen tavoista on syntynyt. Tähän voi lisätä myös ajatuksen siitä, että perheessä voi olla kaksi isää eikä yhtään äitiä. Myös miesten omat isyyspohdinnat ovat saaneet enemmän tilaa julkisuudessa. Vaikka eniten uusia avauksia isyyden suuntaan tekevät lähinnä nuoret, koulutetut, keskiluokkaiset kaupunkilaismiehet, ilmiö ei silti ole vähämerkityksinen.¹³

Tämän kehityskulun rinnalla myös naisen ja äidin roolit elävät muutoksessa. Kotitöihin kulutettava aika on vähentynyt, muun muassa teknologian kehityksen myötä, äitiyttä ei enää pidetä kohtalona, naisten ja miesten koulutusmahdollisuudet ovat tasa-arvoistuneet, palkkatyötä ja uraa pidetään jo normaaleina asioina naisten elämässä, ja julkisen sektorin panostukset päivähoitoon, esiopetukseen ja kouluun ovat monipuolistaneet vanhempien valinnanmahdollisuuksia hoivan järjestämisen suhteen.¹⁴ Euroopan Unionin perhepolitiikassa on jo pitkään pyritty lisäämään naisten koulutusta ja työsäkäyntiä sekä muuttamaan miesten roolia aiempaa koti- ja hoivakeskeisempään suuntaan.¹⁵ Työn ja perheen yhteensovittamista tuetaan sekä miesten että naisten kohdalla, koska joustavuus sukupuolten työnjaossa parantaa selvästi perheen selviytymiskykyä. Mieselättäjyyden rinnalle onkin noussut muita ratkaisuja, kuten perheet, joissa molemmat vanhemmat käyvät töissä ja jakavat hoivatyöt, tai kahden – tai puolentoista – palkansaajan perheet, joissa hoivatyöt ovat äidin harteilla.

Nämä ovat kehityskulkuja, jotka tulevat oleellisesti vaikuttamaan siihen suutaan, että perhesuhteet jäsentyvät yhä useammilla eri tavoilla. Kyse ei ole

12 Morgan 1999, 14–18.

13 Esim. Adler & Lenz 2017; Eerola & Mykkänen 2014; Miller & Dermott 2015; Oláh & Richter & Kotowska 2014.

14 Esim. Beck & Beck-Gernsheim 2002.

15 Jokinen & Kuronen 2011, 70–87; Oláh & Richter & Kotowska 2014.

kuitenkaan kaiken vanhan häviämisestä, vaan uuden ja vanhan rinnakkaiselosta. Työmarkkinat ovat ainakin lähitulevaisuudessa eriytyneet sukupuolen mukaan, ja sekä koti- että hoivatyöt tulevat muutoksesta huolimatta olemaan vielä pitkään sukupuolitettuja niin, että naiset tekevät miehiä enemmän kotitöitä. Äidit, myös työssäkäyvät, kantavat jatkossakin usein viimekätisen vastuun ja huolen perheen lapsista.¹⁶

Lapsuudentutkimuksessa on tuotu vahvasti esiin se, että lapset ovat kaikkea muuta kuin passiivisia sosialisointikohteita. Lapset määrittelevät aktiivisesti sitä, ketkä ovat heidän elämänsä tärkeitä ihmisiä, muokkaavat perhe- ja muita sosiaalisia suhteitaan, ja ainakin tutkimuksessa heitä lähestytään toimijoina, jotka kykenevät myös itse vaikuttamaan elämäänsä ja hyvinvointiinsa.¹⁷ Lasten käsitykset perheestä eivät aina ole samanlaisia kuin aikuisten. Usein nämä käsitykset kuitenkin sivuutetaan, ja puhuessamme perheistä puhumme yleensä aikuisten käsitysten pohjalta. Kun kasvatusta ja sosialisointiprosesseja on tutkittu tarkemmin, on huomattu, että lapset saavat vaikutteita etenkin vertaisryhmältään ja sisaruksiltaan.¹⁸ Esimerkiksi käsitykset maskuliinisuudesta ja feminiinisuudesta opitaan paljolti havainnoimalla muita miehiä ja naisia sekä tyttöjä ja poikia eri tilanteissa ja ympäristöissä, kuten mediassa, päiväkodissa, koulussa, harrastuksissa ja monessa muussakin yhteydessä. Vanhempien rooli tässä prosessissa on yllättäen melko pieni, joskus mahdollisesti lähes merkityksetön.¹⁹

Äiti, isä ja yksi koti – entä vaihtoehdot?

Tällä vuosisadalla yksi eniten perhesuhteisiin liittyvää keskustelua herättänyt kysymys ovat samaa sukupuolta olevien avioliitot ja mahdollisuus adoptoida lapsi tai hankkia lapsi hyödyntämällä moderneja hedelmöityshoitoja tai kohdunvuokrausta. Toistaiseksi käytännöt vaihtelevat paljon eri maissa. Tähän kokonaisuuteen liittyvät läheisesti kysymykset siitä, millaisia kasvattajia samaa sukupuolta olevat vanhemmat ovat sekä millainen koti ja millaiset vanhemmat ovat lapsen etu. Nämä keskustelut liittyvät hyvin läheisesti kysymykseen siitä, millaisia ihmissuhteiden koostumuksia hyväksytään perheeksi. Näissäkin

16 Jokinen & Kuronen 2011, 30–38.

17 Corsaro 2005; Eder & Fingerson 2002; Greene & Hogan 2005.

18 Edwards & Mauthner & Hadfield 2005.

19 Golombok 2015, 206–207.

keskusteluissa taustalla on usein käsitys ydinperheestä oikeana, luonnollisena ja normaalina perheenä.

Ihmisten käsitykset samaa sukupuolta olevien parien tai erilaisten sateenkaariperheiden kyvystä kasvattaa lapsia ovat kielteisesti painottuneita, vaikka tutkimukset osoittavat kasvatuskäytäntöjen olevan heteroseksuaalisten vanhempien perheissä ja GLBTQ-perheissä (kirjaimet tulevat sanoista *gay*, *lesbian*, *bisexual*, *transsexual* ja *queer*) samantapaisia. Joidenkin mielestä ei-heteroseksuaaliset parisuhteet ovat syntiä ja jo siksi uhka lasten hyvinvoinnille. Näitä perheitä pidetään myös epänormaaleina ja luonnottomina sekä riskinä lapsen normaalille (!) seksuaaliselle kehitykselle, vaikka tällaisesta ei ole mitään tieteellistä näyttöä. Lisäksi uskotaan yleisesti, että tällaiset ei-konventionaaliset perheet eivät palvele lapsen etua vaan parin omia itsekkäitä tavoitteita. Vaarana pidetään sitäkin, että samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä eläviä lapsia syrjitään ja kiusataan koulussa. Kaikkein kielteisimpiä ennakkoluuloja ovat homoseksuaalisten miesten perheitä kohtaan, luultavasti siksi että ylipääntään miehiin ja erityisesti homoseksuaalisiin miehiin ei luoteta kasvattajina niin paljon kuin naisiin. Eniten epäillään homoseksuaalisten miesten kykyä kasvattaa pojista miehiä.²⁰

Suomalaisia tieteellisiä tutkimuksia sateenkaariperheiden kasvatuskäytäntöistä on vähän. Toistaiseksi ei ole tehty isoja vertailevia tutkimuksia siitä, eroaako kasvaminen sateenkaariperheessä kasvamisesta heterovanhempien perheessä. Sen sijaan Yhdysvalloissa asiaa on tutkittu enemmän. Homoseksuaalisten ja heteroseksuaalisten vanhempien kasvatustavoissa ei näiden tutkimusten mukaan ole olennaisia eroja. Lasten tarpeille ollaan yhtä herkkiä, lasten kanssa vietetään yhtä paljon aikaa, säännöt kodeissa ovat samantapaisia ja lapsia valvotaan ja ohjataan yhtäläisesti. Vanhempien seksuaalisen orientaation ei ole todettu vaikuttavan lasten sukupuoli-identiteettiin, seksuaaliseen suuntautumiseen, saati parinvalintaan. Myöskään lasten persoonallisuuden kehityksessä, tunne-elämässä tai mahdollisissa käyttäytymisongelmissa ei ole oleellisia eroja.²¹

Kun verrataan keskenään ydinperheitä, yhden vanhemman perheitä, uusperheitä ja sateenkaariperheitä, on muistettava, että kaikissa perhemuodoissa on erilaisia vahvuuksia ja heikkouksia, ongelmiaakin. Kuitenkin jotkut näistä perhemuodoista voivat tutkimusten mukaan olla haasteellisempia kasvuympäristöjä kuin jotkut muut. Eniten haasteita on yhden vanhemman perheissä

20 Gato & Fontaine 2016, 49–50.

21 Golombok 2015, 2–31.

ja uusperheissä. Haasteet eivät kuitenkaan liity vanhempien ja lasten välisiin suhteisiin tai perhemuotoon sinänsä vaan pikemminkin avo- ja avioeroihin, joiden seurauksena yhden vanhemman perhe tai uusperhe on syntynyt. Jos taustalla ovat kivulias ero ja huoltajuuskiistat, eron jälkeisissä perhesuhteissa riittää haasteita pitkään. Toinen ongelmia aiheuttava tekijä on taloudellinen niukkuus. Etenkin yhden vanhemman perheet ovat haavoittuvaisia: suuri osa sellaisista yhden vanhemman perheistä tulee luokitelluksi suhteellisesti köyhien perheiden joukkoon, joissa perheen aikuinen on työtön tai tekee huonosti palkattuja pätkätoita. Sen sijaan erilaiset sateenkaariperheet menestyvät vertailuissa hyvin. Yksi syy lienee se, että näissä perheissä lasten hankkiminen on usein ollut pitkäkestoinen, sitoutumista ja työtä vaatinut prosessi, jonka päätteeksi vanhemmat ovat hyvin motivoituneita pitämään lapsistaan huolta.²²

Suomen kaltaisissa länsimaisissa yhteiskunnissa on totuttu ajattelemaan, että lasten hyvinvoinnin takaavat parhaiten perheet, jossa on kaksi vanhempaa, isä ja äiti. Ajattelulle löytyy tutkimuksellista tukea. Yhden vanhemman perheissä kasvavilla lapsilla on suurempi riski kohdata erilaisia kasvamisen haasteita. Mahdolliset ongelmat johtuvat kuitenkin usein taloudellisista vaikeuksista ja perheen suppeista sosiaalisista verkostoista, eivät suoraan siitä, että vanhempia on vain yksi. Mikäli yhden vanhemman perhe voi taloudellisesti hyvin ja perheen verkostot ovat kunnossa, lapset ovat kutakuinkin yhtä hyvinvoivia kuin kahden vanhemman perheessä. Myöskään lapsen sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin kehitykseen vanhempien lukumäärällä ei ole vaikutusta.

Entä tarvitsevatko lapset isää? Ja onko äiti välttämätön lapsen suotuisalle kehitykselle? Mitään oleellisia eroja ei ole löydetty kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman ja kahden eri sukupuolta olevan vanhemman kasvatamien lasten hyvinvoinnin välillä. Sekä isät että äidit ovat tärkeitä, mutta vanhempien sukupuolen merkitystä ei pidä liioitella. Tärkeämpää on se, että vanhempien suhde lapsiin on läheinen, tukea antava ja lämmin, ja usein siitä on etua, että vanhempia on kaksi.

Vanhempien sukupuoli ja seksuaalinen orientaatio eivät toisin sanoen ole kaikkein tärkeimpiä lapsen kehitykseen vaikuttavia tekijöitä. Myöskään biologinen side vanhempien ja lasten välillä ei ole välttämätön. Sijoitettujen, biologisista vanhemmista erossa elävien lasten elämässä voi olla jännitteitä, jotka usein johtuvat näiden lasten kokemista haasteista heidän eläessään biologisten vanhempiensa kanssa. Sen sijaan lapset, jotka ovat saaneet

22 Golombok 2015, 192–195.

alkunsa luovutetun munasolun ja luovutetun sperman avulla ja joilla ei ole geneettistä yhteyttä vanhempiinsa, eivät eroa biologisten vanhempiensa kanssa elävistä lapsista. Tämä tarkoittaa, että perhemuotoa enemmän merkitystä on perhesuhteiden ja perhe-elämän dynamiikalla ja laadulla. Vanhempien psykologinen hyvinvointi, vanhempien keskinäinen toimiva suhde sekä perheen aikuisten ja lasten välinen hyvä suhde ovat oleellisimpia tekijöitä lasten sosio-emotionaalisisessa kehityksessä. Lisäksi merkitystä on lapsella itsellään. Nykyään puhutaan paljon lasten *resilienssistä* eli pärjäämisestä tai selviytymiskyvystä. Lasten selviytymiskyvyt vaihtelevat, ja jotkut lapset pärjäävät paremmin kuin toiset.²³

Perheitä, jotka asuvat kahdessa kodissa, ei vielä ole paljon, eikä niissä useinkaan ole lapsia. Kuten aiemmin todettiin, yksi uusi ja vahvistuva ilmiö perhesuhteissa ovat niin sanotut ”latit”.²⁴ Tällaisia perheitä ei vielä ole paljon, mutta ne tuovat yhden uuden näkökulman perheistä käytävään keskusteluun: onko perheellä oltava yksi koti? Kysymys on ajankohtainen siksi, että lasten vuoroasuminen vanhempien eron jälkeen on alkanut yleistyä varsinkin Pohjoismaissa. On arvioitu, että suomalaislapsista hieman yli kymmenesosa asuu kahdessa kodissa, suunnilleen yhtä paljon molempien vanhempiensa luona.²⁵ Ilmiö on sen verran uusi, että asiaa ei ole kovin paljon tutkittu ja vielä vähemmän tilastoitu. Jotain kuitenkin jo tiedetään, jotta voidaan vastata kysymykseen, onko lapsen hyvinvoinnin kannalta parempi asua yhdessä vai kahdessa kodissa sen jälkeen, kun vanhemmat ovat eronneet.

Lapsen kannalta vuoroasumisen etuna on se, että hänen suhteensa molempiin vanhempiin säilyy. Usein lapset jäävät eron jälkeen asumaan äidin kanssa, jolloin vaarana on vähentyvä yhteydenpito etäisään. Vuoroasuminen lisää isän osallistumista lasten arkeen. Yhteys molempiin vanhempiin takaa myös vakaamman taloudellisen tilanteen kuin yhden vanhemman talous. Vuoroasumisen onnistuminen tosin edellyttää keskusteluyhteyttä vanhempien välillä, kotien läheisyyttä ja sitä, että päiväkotia, koulua ja kaveripiiriä ei tarvitse vaihtaa. Ongelmia voivat olla matkustaminen kahden kodin välillä, kaksi erilaista kotikulttuuria, kahdessa paikassa olevat tavarat ja juurettomuuden

23 Golombok 2015, 195–204; Lansford & Ceballo 2001.

24 OECD 2011, 24.

25 Keskinen & Högnabba 2014.

tunne. Lapset ja nuoret itse pitävät kahden kodin ratkaisua pääsääntöisesti hyvänä. Vanhempien kokemukset ovat samansuuntaisia.²⁶

Kun vuoroasuvien suomalaisnuorten hyvinvointia on verrattu ydinperheessä, yhden vanhemman perheessä ja uusperheessä asuvien nuorten hyvinvointiin, vuoroasuvien nuorten hyvinvoinnissa ei näytä olevan erityisiä ongelmia. Jos perheet laitetaan järjestykseen sen mukaan, miten ne suojaavat lasta tarkasteltaessa lapsen hyvinvointia ja riskikäyttäytymistä, ydinperheessä asuvien lasten hyvinvointi on korkein ja niissä on vähiten lasten riskikäyttäytymistä, kuten päihteiden käyttöä ja oppimisvaikeuksia. Vuoroasuvien nuorten riskitasot ovat pienempiä kuin vain toisen vanhemman kanssa ja uusperheissä asuvien nuorten riskitasot. Erot perhemuotojen välillä ovat kuitenkin hyvin pieniä, eivätkä kaikki erot ole tilastollisesti merkitseviä. Perhemuoto itsenäisenä muuttujana ei näin ollen ole oleellinen tekijä, kun selitetään nuorten hyvinvointia. Hyvinvoinnin rakentuminen on moniulotteinen tapahtumasarja, johon vaikuttavat nuoren temperamentti ja resilienssi, ikä, vanhempien väliset sekä vanhempien ja nuoren väliset suhteet, perheen taloudellinen tilanne, ja monet perheen ulkopuoliset tekijät. Nuoren hyvinvoinnin kannalta kaikki perhemuodot voivat olla suotuisia kasvuympäristöjä, ja vastaavasti kaikissa niissä voi olla sellaisia ongelmia, jotka murentavat nuoren hyvinvointia.²⁷ Joka tapauksessa tulokset haastavat käsityksen, jonka mukaan vain yksi, pysyvä koti voi taata lapsen turvallisuuden ja ehjän identiteetin.²⁸

Perhettä tekemässä

Jokainen voi itse määritellä oman perheensä. Kun on tutkittu lasten käsityksiä perheestään, jotkut heistä pitävät perheenjäseninään vain vanhempiaan ja sisaruksiaan. Jotkut toiset lapset taas saattavat sisällyttää perheenjäseniksi myös isovanhempiaan, lemmikkejään ja läheisiä serkkujaan, jopa vanhempiensa sydänystäviä.²⁹ Perheenjäsenten ohella monet perheiden kanssa työskentelevät ammattiryhmät määrittelevät perhettä. Paljon materiaalia perheen ymmärtämiseksi ja määrittelemiseksi tuottavat myös lukuisat perhesuhteita käsittelevät

26 Autonen-Vaaraniemi & Forsberg 2015; Keskinen & Högnabba 2014; Linnavuori 2007; Rissanen 2016.

27 Rissanen 2016, 254–255.

28 Autonen-Vaaraniemi & Forsberg 2015, 455.

29 Jokinen ym. 2013, 183–187; Mason & Tipper 2008, 441–447.

empiiriset tutkimukset. Mikään näistä tavoista lähteä määrittelemään perhettä ei kuitenkaan anna tyhjentävää vastausta siihen, mikä on perhe, mitkä ovat perheen tehtävät ja millainen perhe tekee nämä tehtävät parhaiten.

Kun mietitään perhettä yleisinhimillisenä ilmiönä, on tärkeää pohtia sitä, kiinnitetäänkö huomiota ensisijaisesti perheen koostumukseen tai perherakenteeseen vai siihen, mitä perheessä tehdään ja miten perhettä tehdään. Perhe voidaan nähdä joko systeeminä, jolla on tietynlainen rakenne ja tietyt tehtävät, tai erilaisina käytäntöinä ja määritelminä.³⁰ Systeemiseen ajatteluun liittyy usein kysymys siitä, millainen perhe käytännössä voi toteuttaa perheelle ennalta asetetut tehtävät parhaiten. Usein vastaus on ydinperhe, jonka jäseninä ovat isä, äiti ja lapset ja jossa perheenjäsenten välinen työnjako ja roolitus ovat selkeitä, perheen keskeisiä tehtäviä ovat lasten sosialisatiosta ja vanhempien hyvinvoinnista huolehtiminen ja perhe samastetaan hyvin pitkälle kotitalouteen.

Toinen mahdollisuus on lähestyä perhettä suhteina, määritelminä ja tekemisenä. Tällaisessa ”doing family” -ajattelussa perheet ovat mitä perheet tekevät. Sitä, mitä tämä tekeminen olisi, ei määritellä etukäteen, eikä perhettä hahmoteta kiinteäksi kokonaisuudeksi ja ennalta tiedetyiksi suhdejärjestelmiksi. Joskus jopa itse sanaa ”perhe” kartetaan, ehkä osittain sen pelosta, että perheestä tulisi mieleen kuva yhdessä taloudessa asuvasta lapsiperheestä, ei esimerkiksi kahden ikäänntyvän lapsettoman aikuisen perheestä tai kahden kodin lapsiperheestä. Oletus on, että perhesuhteista ja perheen rajoista neuvotellaan jatkuvasti, jolloin perheen määrittelyistä muodostuu päättymätön prosessi, jopa valtataistelu.³¹ Perheen yhteydessä puhutaankin avoimuudesta, virtaavuudesta, vaihtelusta, epämääräisyydestä ja muutoksesta, ja ennen kaikkea käytännöistä. Ne ovat tavallisia arkisia toimintoja, jotka vaikuttavat perheenjäseniin. Tällaisessa avoimessa lähestymistavassa korostetaan perhettä enemmän adjektiivina ja verbinä kuin substantiivina. Perhe on vuorovaikutusta, jota voidaan tarkastella monista näkökulmista käsin.³²

Uusi perhetutkijoiden kiinnostuksen kohde on se, miten perheet esittävät itseään. Tällä tarkoitetaan sitä, miten perheenjäsenet ovat ja toimivat yhdessä jossain tietyssä kontekstissa, kuten ostoksilla, hiihtolomalla tai sukujuhlissa, ja samalla kokevat yhteenkuuluvuuden tunnetta tyyliin ”tässä me olemme”.

30 Cheal 2002, 6–13; Silva & Smart 1999, 6–9.

31 Jokinen 2014, 184–185.

32 Morgan 1996; 1999, 6–17; 2011, 9–17.

He ovat muiden katseiden alla ikään kuin näyttämässä, että ”tämä on meidän perhe”.³³ Tässäkin on kyse perheen ylläpitämisestä ja rakentamisesta.

Carol Smart on ehkä tunnetuin niistä perhetutkijoista, jotka pyrkivät viimeiseen asti välttämään perheen käsitettä. Hän puhuu henkilökohtaisesta elämästä. Perheen käsitteeseen verrattuna sen etuna on avoimuus, sillä sanana henkilökohtainen ei ainakaan heti tuo ihmisten mieleen avioliiton ja lapsiperheen kaltaisia kytkentöjä. Sen sijaan, näin Smart itse uskoo, henkilökohtaista elämää jäsentävät muistot, tunteet, intiimit lähisuhteet, sitoutuminen, juurtuminen sekä ylipäättään suhdeverkostot ja niiden muovautuminen. Smart korostaa, ettei hän mitenkään halua väheksyä perheen merkitystä, vaikka puhuukin henkilökohtaisesta elämästä. Päinvastoin: muiden perhetutkijoiden tavoin hän painottaa, että perhe on tärkeä osa inhimillistä elämää nyt ja tulevaisuudessa.³⁴ Mutta sen sijaan, että kiinnittäisimme huomiomme laillisiin siteisiin (avioliitto) tai verisiteisiin (biologiset lapset), voisimme puhua perhevastuista ja velvollisuuksista. Ihmiset kokevat, että intiimeistä lähisuhteista on pidettävä huolta ja läheisiä pitää auttaa, jos he ovat avun tarpeessa.³⁵ Velvoittavat siteet voivat kuitenkin olla aivan yhtä vahvoja kuin esimerkiksi avioliiton kaltainen laillinen side.

Selviytymiskykyinen perhe

Monet isot kansainväliset organisaatiot, kuten UNICEF ja OECD, vertailevat aktiivisesti hyvinvointia eri maissa. Erityisesti ollaan kiinnostuneita lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Perinteinen hyvinvoinnin mittari on ollut bruttokansantuote. Sitä on pidetty liikaa talouteen kiinnittyvänä ja siksi kapea-alaisena mittarina, joka ei kuvaa tarpeeksi hyvin hyvinvoinnin monia eri osa-alueita, etenkin lasten ja nuorten elämässä. Uusimmissa vertailevissa hyvinvointitutkimuksissa on pyritty laajempaan hyvinvoinnin käsitteeseen. Perhe- ja muut läheiset ihmissuhteet on nostettu yhdeksi hyvin keskeiseksi hyvinvoinnin mittariksi. Perhesuhteita on kysytty monella eri tavalla. On kysytty esimerkiksi sitä, syövätkö perheenjäsenet pääsääntöisesti yhdessä päivän pääaterian, tai sitä, kuinka monta läheistä ystävää lapsella/nuorella on. Myös

33 Finch 2007.

34 Smart 2007; ks. myös Edwards & Gillies 2012.

35 Finch & Mason 1993.

vanhempien ja lasten välisten suhteiden läheisyyttä sekä perhesukupolvien välistä luottamusta on pyrittävä selvittämään.³⁶

Ystävyys- ja perhesuhteiden lisäksi on ollut tapana kysyä muun muassa lasten ja nuorten mahdollisuuksia käydä koulua sekä kouluelämän ja opetuksen laatuun liittyviä asioita, terveyttä ja turvallisuutta, asumista ja asuinympäristöä, riskikäyttäytymistä (kuten tupakointi ja humalahakuinen juominen) sekä omaa subjektiivista arviota onnellisuudesta ja hyvinvoinnista. Monet näistäkin asioista liittyvät läheisesti kotiin ja perheeseen.³⁷ Huomionarvoista on, että perhemuotoa ja hyvinvointia ei näissä selvityksissä yleensä kytketä toisiinsa, vaikka perhesuhteet ja monet niihin läheisesti liittyvät tekijät hyvinvointiin kytketäänkin. Uusimmissa hyvinvointitutkimuksissa on lisäksi alettu kiinnostua lasten mielipiteistä. Kun heiltä kysytään, mille heidän hyvinvointinsa rakentuu, korostuvat sellaiset asiat kuin läheiset ihmissuhteet, toimijuus tai jonkinlainen kokemus omasta autonomisesta minuudesta sekä mahdollisuus vaikuttaa itseään lähellä oleviin asioihin. Näissäkin vastauksissa korostuvat tekeminen ja toiminta, eivät ne muodot, joita ihmissuhteet saavat.³⁸

Kun on tutkittu perheiden resilienssiä eli pärjäämistä, on jouduttu monelta kantilta miettimään sitä, millaiset perheet toimivat hyvin (*doing well*) ja millaiset tekijät vaikuttavat suotuisasti perheen selviytymiskykyyn.³⁹ Perhe, joka täyttää tehtävänsä hyvin, kykenee tutkimusten perusteella suoriutumaan seuraavista asioista: se pitää huolta jäsentensä taloudellisesta turvallisuudesta, huolehtii lasten kasvatuksesta ja koulutuksesta, pitää yllä yhteenkuuluvuuden tunnetta, suojelee haavoittuvia perheenjäseniään esimerkiksi väkivallalta ja laiminlyönneiltä, on avoin, joustava ja vastuullinen sekä vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Nämä, eivät perhemuodot, ovat tärkeitä asioita, kun mietimme perhettä yleisinhimillisenä ilmiönä. Koska perhemuotojen moninaistuminen jatkuu kaikkien perheistä tehtyjen tulevaisuuskeenaarioiden mukaan ainakin seuraavat vuosikymmenet, on entistä tärkeämpää kiinnittää huomiota näihin prosesseihin ja perheiden avoimuuteen sekä perheitä että niiden hyvinvoinnin ehtoja määriteltäessä.

36 OECD 2009; UNICEF 2007.

37 OECD 2009; UNICEF 2007.

38 Fattore & Mason & Watson 2009.

39 Esim. Criss & Henry & Harrist & Larzelere 2015; Masten & Monn 2015.

Kirjallisuus

- Adler, Marina A. & Lenz, Karl
2017 Comparative Father Involvement. The Dynamics of Gender Culture, Policy and Practice. – Father Involvement in the Early Years. Ed. by Marina A. Adler & Karl Lenz. Bristol: Policy Press. 231–252.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena & Forsberg, Hannele
2015 Vuoroasuminen lapsuuden paikkakokemuksina kolmen tyypitarinan valossa. – Yhteiskuntapolitiikka 80(5), 447–456.
- Bales, Robert & Slater, Philip
1955 Role Differentiation in Small Decision-Making Groups. – Talcott Parsons & Robert Bales: Family, Socialization and Interaction Process. Glencoe Ill: The Free Press. 259–306.
- Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elizabeth
2002 Individualization. Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences. London: Sage.
- Bourdieu, Pierre
1996 On the Family as a Realized Category. – Theory, Culture & Society 13(3), 19–26.
- Cheal, David
2002 Sociology of Family Life. Basingstoke & New York: Palgrave.
- Corsaro, William A.
2005 The Sociology of Childhood. London: Sage.
- Criss, Michael M. & Henry, Carolyn S. & Harrist, Amanda W. & Larzelere, Robert E.
2015 Interdisciplinary and Innovative Approaches to Strengthening Family and Individual Resilience. An Introduction to the Special Issue. – Family Relations 64 (February), 1–4.
- Eder, Donna & Fingerson, Laura
2002 Interviewing Children and Adolescents. – Handbook of Interview Research. Context and Method. Ed. by Jaber F. Gubrium & James A. Holstein. Thousand Oaks, London & New Delhi: Sage. 181–201.

- Edwards, Rosalind & Gillies, Val
2012 Farewell to Family? Notes on an Argument for Retaining the Concept. – *Families, Relationships and Societies* 1(1), 63–69.
- Edwards, Rosalind & Mauthner, Melanie & Hadfield, Lucy
2005 Children's Sibling Relationships and Gendered Practices. Talk, Activity and Dealing with Change. – *Gender and Education* 17(5), 499–513.
- Eerola, Petteri & Mykkänen, Johanna
2014 Isyyskokemusten jäljillä. – *Isän kokemus. Toim. Petteri Eerola & Johanna Mykkänen. Helsinki: Gaudeamus. 7–18.*
- Fattore, Toby & Mason, Jan & Watson, Elizabeth
2009 When Children are Asked about Their Well-being. Towards a Framework for Guiding Policy. – *Child in Res* 2, 57–77.
- Finch, Janet
2007 Displaying Families. – *Sociology* 41(1), 65–81.
- Finch, Janet & Mason, Jennifer
1993 *Negotiating Family Responsibilities. London & New York: Routledge.*
- Gato, Jorge & Fontaine, Anne Marie
2016 Attitudes Toward Adoption by Same-Sex Couples. Effects of Gender of the Participant, Sexual Orientation of the Couple, and Gender of the Child. – *Journal of GLBT Family Studies* 12(1), 46–67.
- Giddens, Anthony
1991 *Modernity and Self-Identity. Oxford: Polity Press.*
- Golombok, Susan
2015 *Modern Families. Parents and Children in New Family Forms. Cambridge: Cambridge University Press.*
- Greene, Sheila & Hogan, Diane
2005 *Researching Children's Experience. Approaches and Methods. London: Sage.*
- Jallinoja, Riitta
2014 Teoria universaalista perheestä. – *Perhetutkimuksen suuntauksia. Toim. Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen. Helsinki: Gaudeamus. 18–34.*

Jokinen, Kimmo

2014 Perhekäytäntöjen sosiologia. – Perhetutkimuksen suuntauksia. Toim. Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen. Helsinki: Gaudeamus. 167–191.

Jokinen, Kimmo & Kuronen, Marjo

2011 Research on Families and Family Policies in Europe: Major Trends. – Wellbeing of Families in Future Europe. Ed. by Uwe Uhlenhorff, Marina Rupp & Matthias Euteneuer. FAMILYPLATFORM – Families in Europe Vol. 1, 13–118. <http://www.familyplatform.eu> (viitattu 22.5.2017).

Jokinen, Kimmo & Malinen, Kaisa & Pirskanen, Henna & Moilanen, Sanna & Rautakorpi, Sonja & Harju-Veijola, Minna & Notko, Marianne & Kuronen, Marjo

2013 Lapset kertovat perheestä. Mitä kuulemme? – Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Toim. Jukka Reivinen & Leena Vähäkylä. Helsinki: Gaudeamus. 175–197.

Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo

2006 Suomalainen yhteiskunta. Helsinki: WSOY.

Keskinen, Vesa & Högnabba, Stina

2014 Kahden kodin lapset. ”Kummankin kaa”. Työpapereita 4. Helsinki: Helsingin kaupunki, Tietokeskus.

Kuronen, Marjo

2014 Perheen ideologinen tuottaminen. – Perhetutkimuksen suuntauksia. Toim. Riitta Jallinoja, Helena Hurme & Kimmo Jokinen. Helsinki: Gaudeamus. 81–98.

Lansford, Jennifer E. & Ceballo, Rosario

2001 Does Family Structure Matter? A Comparison of Adoptive, Two-Parent Biological, Single Mother, Stepfather, and Stepmother Households. – Journal of Marriage and Family 63 (August), 840–851.

Linnavuori, Hannariikka

2007 Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 313. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Mason, Jenifer & Tipper, Becky
2008 Being Related. How Children Define and Create Kinship. – *Childhood* 15(4), 441–460.
- Masten, Ann S. & Monn, Amy R.
2015 Child and Family Resilience. A Call for Integrated Science, Practice, and Professional Training. – *Family Relations* 64 (February), 5–21.
- Miller, Tina & Dermott, Esther
2015 Contemporary Fatherhood. Continuity, Change and Future. – *Families, Relationships and Societies* 4(2), 179–181.
- Morgan, David H. J.
1996 *Family Connections. An Introduction to Family Studies.* Cambridge & Oxford: Polity Press.
1999 Risk and Family Practices. Accounting for Change and Fluidity in Family Life. – *The New Family?* Ed. by Elizabeth B. Silva & Carol Smart. London: Sage. 13–30.
2011 *Rethinking Family Practices.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- OECD
2009 *Doing Better for Children.* Paris: OECD Publishing.
2011 *Doing Better for Families.* Paris: OECD Publishing.
- Oláh, Livia Sz. & Richter, Rudolf & Kotowska, Irena E.
2014 The New Roles of Men and Women and Implications for Families and Societies. *Families and Societies. Working Paper Series* 11.
- Parsons, Talcott
1955 The American Family. Its Relations to Personality and to the Social Structure. – Talcott Parsons & Robert Bales: *Family, Socialization and Interaction Process.* Glencoe Ill: The Free Press. 3–33.
- Rissanen, Antti
2016 Perhemuodon yhteys nuorten hyvinvointiin ja riskikäyttäytymiseen. – *Yhteiskuntapolitiikka* 81(3), 247–258.
- Silva, Elizabeth B. & Smart, Carol
1999 The "New" Practices and Politics of Family Life. – *The New Family?* Ed. by Elizabeth B. Silva & Carol Smart. London, Thousand Oaks & New Delhi: Sage. 1–12.

Smart, Carol

2007 Personal Life. New Directions in Sociological Thinking.
Cambridge: Polity Press.

Smith, Dorothy E.

1993 SNAF. Standard North-American Family as an Ideological Code. –
Journal of Family Issues (14)1, 50–65.

Suomen virallinen tilasto (SVT)

Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus
[viitattu: 20.6.2017].

Saantitapa: <http://www.stat.fi/til/perh/2010/02/index.html>

UNICEF

2007 Child Poverty in Perspective. An Overview of Child Well-Being
in Rich Countries. Innocenti Report Card 7. Florence: UNICEF
Innocenti Research Centre.

Waris, Heikki

1948 Suomalaisen yhteiskunnan rakenne. Helsinki: Otava.